

SHARQ MUTAFAKKIRLARINING ILMIY MEROSIDAN YOSH AVLOD TARBIYASIDA FOYDALANISH ISTIQBOLLARI

Bobonorov Shohruh Qosimovich

Nizomiy nomidagi O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

Musiqqa madaniyat fakulteti

Yoshlar bilan ishlash bo'yicha dekan o'rinbosari

Annotatsiya

Ushbu maqolada Sharq mutafakkirlarining boy ilmiy va axloqiy merosining yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati yoritiladi. Ayniqsa, Abu Nasr Forobiy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Imom al-Buxoriy, va Alisher Navoiyning g'oyalari zamonaviy ta'lim-tarbiya jarayonida qanday qo'llanishi mumkinligi tahlil qilinadi. Maqolada an'anaviy g'oyalarni zamonaviy pedagogika bilan uyg'unlashtirish istiqbollari asoslanadi.

Kalit so'zlar: tarbiya, ma'naviyat, ilmiy meros, yosh avlod, Sharq mutafakkirlari, pedagogika, qadriyat

Annotation

This article discusses the significance of the rich scientific and moral heritage of Eastern thinkers in the education of the younger generation. It particularly analyzes how the ideas of Abu Nasr Al-Farabi, Abu Ali Ibn Sina, Abu Rayhan Beruni, Imam Al-Bukhari, and Alisher Navoi can be applied in contemporary education and upbringing processes. The article substantiates the prospects of integrating traditional ideas with modern pedagogy.

Keywords: education, spirituality, scientific heritage, younger generation, Eastern thinkers, pedagogy, values

Аннотация

В данной статье рассматривается значимость научного и нравственного наследия восточных мыслителей в воспитании молодого поколения. Анализируется, как идеи таких мыслителей, как Абу Наср Фараби, Абу Али Ибн Сино, Абу Райхон Беруни, Имам аль-Бухари и Алишер Навои, могут быть применены в современном образовательном процессе. Обоснованы перспективы интеграции традиционных восточных ценностей с современными педагогическими подходами.

Ключевые слова: воспитание, нравственность, научное наследие, молодое поколение, восточные мыслители, педагогика, ценности

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida milliy o'zlikni asrash, yosh avlodni barkamol inson qilib tarbiyalash masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. O'zbekiston Respublikasi ta'lim siyosatida yoshlarda yuksak ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish, ularni milliy qadriyatlarga sadoqat ruhida tarbiyalashga alohida e'tibor qaratilmoqda. Bu borada Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosini chuqur o'rganish va uni zamonaviy ta'lim jarayoniga tatbiq etish muhim vazifalardan biridir.

Tarbiya va ta'lim tizimining yuksak samaradorligini ta'minlashda milliy qadriyatlar, tarixiy meros va ayniqsa, Sharq mutafakkirlarining asarlarida mujassam bo'lgan ilmiy-falsafiy qarashlar beqiyos manba bo'lib xizmat qilishi mumkin. Ushbu meros o'zining yuksak axloqiy tamoyillari, bilimga intilishni rag'batlantiruvchi g'oyalari, insonparvarlik ruhidagi qarashlari bilan bugungi o'quvchi-yoshlarni komil inson sifatida shakllantirishda amaliy va nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Abu Nasr Forobiy, Abu Ali Ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Imom al-Buxoriy, Imom Termiziy, Alisher Navoiy kabi ulug' mutafakkirlar ilm, tarbiya, axloq, shaxsiy kamolot kabi sohalarda ilgari surgan qarashlari bugungi pedagogik yondashuvlar bilan uyg'unlashadi. Ularning asarlarida ilgari surilgan fikrlar nafaqat

tarixiy ahamiyatga ega, balki zamonaviy ta'lim jarayonida ham metodik asos bo'la oladi.

Sharq mutafakkirlari orasida Abu Nasr Forobiy (870–950) o'zining falsafiy qarashlari, ijtimoiy g'oyalari va axloqiy tamoyillari bilan alohida o'rin egallaydi. U Yaqin Sharq va musulmon dunyosining “muallimi soniy”i sifatida tanilgan, ya'ni Aristoteldan keyingi ikkinchi muallim. Forobiyning ilmiy-falsafiy qarashlari bugungi kunda ham o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lib, ayniqsa yosh avlod tarbiyasi nuqtai nazaridan chuqur o'rganilishi lozim.

Forobiy ta'limotining asosiy markazida — inson. Unga ko'ra, inson hayotdagi eng oliy mavjudot bo'lib, aql orqali haqiqiy kamolotga erishadi. U “Fozil odamlar shahri” nomli asarida ideal jamiyatni tavsiflar ekan, bu jamiyat faqat aql, adolat, fazilat, axloq va ilm bilan boshqarilsa, insoniyat farovonlikka erishadi, deya ta'kidlaydi. Forobiyning ushbu g'oyalari zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimi uchun chuqur nazariy asos bo'la oladi.

Mutafakkir axloqiy tarbiyani uch bosqichda tasniflaydi:

1. Ilmiy tarbiya – bilim olishga qaratilgan;
2. Amaliy tarbiya – odob-axloqni o'zlashtirishga xizmat qiladi;
3. Ijtimoiy tarbiya – jamiyatdagi mas'uliyatni his qilish, fuqarolik pozitsiyasini shakllantirish.

Zamonaviy pedagogikada shaxsga yo'naltirilgan yondashuv aynan Forobiyning g'oyalariга uyg'un: har bir o'quvchi o'z qobiliyatiga ko'ra bilim olishi, o'zini anglashga harakat qilishi, va ijtimoiy jihatdan foydali shaxsga aylanishi kerak. Bu yondashuv, ayniqsa, maktab va oliy ta'lim tizimida muhim metodik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Forobiyning ilmiy merosi shuni ko'rsatadiki, yosh avlodni tarbiyalashda nafaqat texnik bilimlar, balki fazilat, axloq va jamiyatga foydali bo'lish g'oyalari

yetakchi bo'lishi kerak. U insonni faqat aqliy rivojlanishga emas, balki ruhiy yetuklik sari yo'naltirgan. Bu esa hozirgi davr tarbiyasining ham markaziy tamoyiliga aylanishi zarur.

Sharq mutafakkirlarining ilmiy merosi – tarbiyaning ma'naviy ildizi

Sharq dunyosi turli davrlarda o'zining yuksak tafakkuri bilan jahon sivilizatsiyasiga katta hissa qo'shgan. Forobiy “baxtli jamiyat” g'oyasini ilgari surgan bo'lsa, Ibn Sino bilim va axloqning uyg'unligini asoslagan. Beruniy ilm-fanni har bir inson uchun hayotiy zarurat sifatida baholagan. Alisher Navoiy esa odob, mehr, halollik, el-yurtga xizmat qilish singari fazilatlarni tarbiyaning markaziga qo'ygan.

Bu mutafakkirlarning asarlarida tarbiya faqat bilim berish emas, balki shaxsning ruhiy, axloqiy va ijtimoiy jihatdan yetuk bo'lishi deb qaraladi. Ularning merosini o'rganish, yosh avlodga hayotiy saboq bo'ladigan ibratli g'oyalarni yetkazish orqali tarbiyani ma'naviy-axloqiy asoslar bilan mustahkamlash mumkin.

Tarbiya konsepsiyasidagi g'oyalarning zamonaviy talqini

Zamonaviy pedagogikada shaxsga yo'naltirilgan ta'lim muhim o'ringa ega. Bu qarash Sharq mutafakkirlarining “inson – jamiyat tayanchi” degan tamoyiliga to'la mos keladi. Forobiy ta'kidlaganidek, ilm-fan orqali inson kamolotga erishadi. Ibn Sino esa tarbiya va ta'limda sog'lom muhitning, mehr-shafqatning ahamiyatini alohida ta'kidlaydi.

Bugun bu g'oyalar zamonaviy ta'limda interfaol metodlar, shaxsiy rivojlanishga yo'naltirilgan yondashuvlar, ijtimoiy loyihalar va tarbiyaviy mashg'ulotlar orqali amaliy ifodasini topmoqda. Misol uchun, Navoiy asarlaridagi badiiy obrazlar va axloqiy saboqlar adabiyot darslarida samarali pedagogik vosita sifatida qo'llanmoqda.

Ilmiy merosdan foydalanish istiqbollari

Sharq allomalarining merosidan foydalanish nafaqat tarixiy haqiqatni tiklash, balki ta'lim-tarbiyaga yangi ma'naviy asoslar olib kirish imkonini beradi. Bu yo'nalishda quyidagi istiqbolli yo'nalishlarni ajratib ko'rsatish mumkin:

- ta'lim dasturlariga Sharq allomalarining axloqiy-g'oyaviy qarashlarini integratsiya qilish;
- yoshlar bilan ishlovchi tarbiyachilar va murabbiylar uchun o'quv-metodik qo'llanmalar yaratish;
- adabiyot, tarix va falsafa fanlarida ilmiy merosga asoslangan tahliliy topshiriqlar berish;

Ma'naviyat darslarida Forobiy, Ibn Sino, Navoiy qarashlarini dolzarb mavzular bilan bog'lab tushuntirish.

Bu istiqbollari yosh avlod tarbiyasida tarixiy xotirani tiklash, o'zligini anglash va jamiyatda faol pozitsiya egallashiga xizmat qiladi.

Xulosa

Sharq mutafakkirlarining ilmiy va ma'naviy merosi — bu shunchaki tarixiy yodgorlik emas, balki bugungi zamonaviy ta'lim-tarbiyaning g'oyaviy poydevoridir. Forobiyni "fazilatli jamiyat" haqidagi qarashlari, Ibn Sinoning sog'lom fikrlash va ruhiy kamolotga qaratilgan tafakkuri, Beruniyning ilmni insoniy taraqqiyotning asosi deb baholagani, Buxoriy va Termiziyni axloqiy poklikka chaqiruvi, Navoiy asarlarida ilgari surilgan ma'naviyat va insonga e'tibor — bularning barchasi yosh avlodni barkamol inson sifatida tarbiyalashda beqiyos manba bo'lib xizmat qilmoqda. Bugungi kunda ta'lim tizimi ko'p hollarda texnik va texnologik bilimlarni yetkazishga qaratilgan bo'lsa-da, ushbu meros bizga axloq, fazilat, ijtimoiy mas'uliyat, milliy o'zlik kabi ma'naviy mezonlarni unutmaslik zarurligini eslatadi. Mutafakkirlar merosining o'quv jarayoniga tatbiqi nafaqat darsliklar darajasida, balki sinfdagi har bir muomala, o'qituvchi-nazorat va tarbiyaviy mashg'ulotlar orqali amalga oshirilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Forobiy A.N. “Fozil odamlar shahri”. Toshkent, 1993
2. Ibn Sino. “Aql va axloq haqida risolalar”. Toshkent, 2005
3. Beruniy A.R. “Tanlangan asarlar”. Fan nashriyoti, 1975
4. Navoiy A. “Mahbub ul-qulub”. G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2006
5. Xamidov A. “Ma’naviy tarbiya asoslari”. Toshkent, 2020
6. Karimov I.A. “Yuksak ma’naviyat – yengilmas kuch”. Toshkent, 2008